

Apocalipsele vechitestamentare și apocrife

– studiu comparativ –

Pr. Prof. Dr. Petre SEMEN

Este aproape unanim recunoscut de către exegeza biblică faptul că „așa-zisa mișcare apocaliptică își are începuturile în istoria lui Israel”¹. Într-adevăr, genul literar apocaliptic a apărut exclusiv din rațiuni religioase în mediul iudaic, dar a avut rezonante puternice și în afara culturii și civilizației iudaice fiind preluat și cultivat cu succes și de către unii gânditori creștini. Se susține de către mulți că a apărut exclusiv din motivații literare. Este posibil ca în parte să fie adevărat, dar pe lângă aceasta se încerca și o reflecție mai profundă asupra misterelor lumii spirituale, despre care se pretinde că s-ar fi primit niște revelații cu totul speciale și totodată că anumiți oameni ar fi fost într-un fel și inițiați de către unele entități spirituale, de cele mai multe ori îngeri, arhangheli sau strămoși care aparțineau deja lumii de dincolo. Există de fapt două categorii de scrieri apocaliptice vechitestamentare: 1) fragmente apocaliptice canonice, mai mari sau mai mici, disipate în scrierile profetilor, numiți de tradiția iudaică și „posteriori” (*neviim aharonim*) și 2) cărți întregi apocaliptice necanonice sau apocrife, deoarece autorii lor, din rațiuni încă neelucidate pe deplin, nu-și declină în nici un fel identitatea. După cum vom vedea mai departe, între unele și celelalte există anumite deosebiri atât cu privire la modul de abordare teologică, evident acolo unde se întâlnește o astfel de abordare, cât mai ales ca motivație. Atât unele cât și celelalte își raportează revelațiile la Dumnezeu, la ființele celeste din anturajul divinității sau la ultima etapă din istoria omenirii și soarta locuitorilor pământului. De fapt, chiar termenul *apocalipsă* ce provine din grecescul ἀποκαλύπτω înseamnă a ridica vălul, a descoperi sau a demasca, iar ca substantiv ἀποκάλυψις, εως înseamnă acțiunea de a descoperi sau descoperire, dar nu prin proprie lucrare, ci din inițiativă divină².

---

¹ Cf. George Beasley-Murray, *Apocalyptic*, în „Holman Bible Dictionary, Nashville-Tesese, 1991, p. 68.

² M. A. Bailly, *Dictionnaire Grec-Français*, huitième édition revue, Paris, 1919, p. 226: Plutarh a folosit verbul γαμνάζω în locul lui ἀποκαλύπτω probabil pentru a face legătura cu gimnaziul în care luptătorii se despuiau ca să poată executa exercițiile fizice și dansurile de rigoare (cf. Bailly, *op. cit.*, p. 420-421; J.B. Trey, *Apocalyptic*, în *Supplement au Dictionnaire de la Bible*, Paris, 1928, col. 326).

Corespondentul lui ἀποκάλυψις în ebraica biblică este ervah care înseamnă *nuditate, goliciune* (cf. Facerea 9, 22; Ieșirea 20, 23; Leviticul 18, 10; 20, 17; I Samuel 20, 30 etc.)³. Corespondentul latin al termenului este *revelatio* care înseamnă descoperire sau revelație. În general, când ne referim la semnificația cuvântului *apocalipsă* trebuie să înțelegem ceva mai mult decât o revelație în sensul strict biblic al cuvântului, adică un anumit tip de revelație, o revelație de excepție, în care nu de puține ori, mai ales în apocalipsele apocrife predomină fantasticul, și în care se întrevede dorința, dacă nu chiar cutezanța de căutare într-un fel agresivă a omului de a desluși ceva din ceea ce trebuie să rămână taină, cu alte cuvinte, strădania susținută de a afla mai mult decât acceptă Dumnezeu. Însuși să descopere. În sensul mai larg al termenului ἀποκάλυψις s-ar putea spune că întreaga Scriptură a Primului Testament este un fel de apocalipsă sau o descoperire, o revelație, nu neapărat a misterelor divine și respectiv a lumii de dincolo, cât mai ales a voii lui Dumnezeu și a lucrării Sale în creație. Din cărțile canonice rezultă că revelația se realizează, spre deosebire de apocrife, în care, scriitorul întotdeauna anonim se erijează în purtător de harisme speciale, exclusiv din inițiativa lui Dumnezeu și doar prin mijlocirea aghiografilor de care divinitatea se servește ca de niște instrumente. Biblia ne mai arată că Dumnezeul Care a vorbit prin profeti nu Se ascunde de omenire ca zeii din religiile misterelor și nici nu așteaptă vreodată să fie descoperit doar de cei inițiați. Așa se și explică de ce în Scriptură, substantivul *mister* sau verbul *a ascunde* nu are nici pe departe vreo asociere cu sensul substantivului *mister* din religiile păgâne⁴. Sfântul Apostol Pavel precizează că prin întruparea lui Hristos „ni s-a arătat taina cea ascunsă din veșnicie a lui Dumnezeu” (cf. Romani 16, 25-26). De fapt, întruparea Domnului nu este singura taină descoperită lumii, ci de fapt suma tuturor celorlalte. De remarcat că în textele vechitestamentare, cuvântul *apocalipsă* folosit cu sensul de descoperire a ultimelor realități nu prea apare. Se întâlnesc însă destul de frecvent verbele: *a dezvălui*; *a descoperi* sau *a face cunoscute lucruri tainice*, cu totul inaccesibile omului prin propriile-i investigații. Destul de frecvent se face însă referire la descoperirea voii lui Dumnezeu (cf. Deuteronom 29, 29; Isaia 22, 11; Amos 3, 7; Daniel 2, 19, 22, 28 etc.).

³ Cf. The New Brown-Driver-Briggs-Gesenius, *Hebrew and English Lexicon, with an appendix containing the biblical aramaic*, based on the lexicon of William Gesenius by Francis Brown D.D. Lit. with the cooperation of S.B. Driver D.D. Lit. and Charles A. Briggs, Massachusetts, 1979, p. 788-789; vezi și Edmond Jacob, *Aux sources bibliques de l'Apocalyptique*, în *Apocalypse et théologie de l'espérance*, Ed. Monloubou, Paris, 1977, p. 45; a se mai vedea *Apocalisse*, în *La Biblia di Gerusalemme*, Edizioni Dehoniane, Bologna, Nona Edizione, 1989, p. 2623; Savvas Agouridis, *Comentariu la Apocalipsă*, trad. de Pr. C. Coman, Editura Bizantină, București, 1997, p. 11; *L'Apocalypse*, în *La Bible, Traduction Oecumenique*, edition integrale, Ed. Du Cerf, Paris, 1988, p. 2023; John F. Walvoord, *Apocalipsa*, comentariu în românește Tavi Verlan și Constantin Leontiu, Ed. Multimedia, Arad, 2001, p. 23-24.

⁴ A se vedea mai detaliat F.H. Henry Carl, *Dumnezeu, revelație, autoritate*, Editura Cartea creștină, Oradea, vol. III (1996), p. 8-9.

Din perspectiva neotestamentară lucrurile stau cu totul altfel decât în cărțile apocrife în care prevalează pretenția scriitorilor că ei „ar reprezenta ultima generație de profeti ce delimitează lumea veche, în care predomină nelegiuirea, impusă lumii de cei răi, de cea nouă în care se va impune în mod absolut dreptatea”⁵. În apocalipsele apocrife sunt destul de notabile încercările omenești de investigare a tainelor divine și mai ales a sfârșitului, iar din cele canonice se detașează evident ideea că descoperirile se realizează exclusiv din dorința lui Dumnezeu, respectiv de către Dumnezeu Tatăl, prin Fiul Său și prin Duhul Sfânt, a unor taine cu totul de nepătruns de către mintea omului (cf. Romani 16, 25; I Corinteni 14, 6). De fapt, în epistolele pauline pe lângă substantivul ἀποκάλυψις mai apare și μυστήριον însă între cei doi termeni există totuși o deosebire categorică. Într-adevăr, Sfântul Pavel arată că taina lui Dumnezeu nu mai este de fapt o taină după ce a fost descoperită sfinților Săi prin bunăvoință (Coloseni 1, 26). Astfel, dacă μυστήριον exprimă ideea unui secret temporar care o dată descoperit devine cunoscut și înțeles încetând deci să mai fie un secret, ἀποκάλυψις semnifică într-adevăr revelație, dar care rămâne ascunsă temporar și își așteaptă revelarea pentru a deveni efectiv înțeleasă⁶, ba chiar împlinirea pentru a fi accesibilă tuturor.

Circumstanțele nașterii apocalipticului

Este destul de dificil de a fixa în timp un termen *ad quem* al apariției stilului literar apocaliptic și cu atât mai mult nu se poate desluși motivația nașterii interesului unor scriitori de acest gen. Cu toate acestea, de-a lungul timpului s-au încercat unele estimări. Oricum, nu toată lumea împărtășește aceeași părere cu privire la momentul și motivul apariției așa-numitului *stil apocaliptic*. Pe de o parte, unii susțin că stilul apocaliptic ar fi înflorit cu precădere în secolul III î.d.H., iar cartea lui Daniel, secondată de apocrifele IV Ezdra, II Baruh, I Enoh sunt texte de referință în domeniu, pe de alta, mulți exegeți ai Sfintei Scripturi iau ca punct de reper perioada anilor 150-100 î.d.H. când ar fi apărut acest stil⁷. Concluziile privind timpul apariției sunt legate, nu neapărat, de solide argumente istorice și filologice, cât mai ales de situația grea a iudaismului de atunci ce presupune că ar fi favorizat înflorirea unei bogate literaturi apocaliptice. S-ar părea că într-adevăr argumentația este destul de temeinică, dacă se au în vedere perioadele de intense convulsii sociale și politice dimpreună cu slăbirea sentimentului religios începând

⁵ *Dicționar Enciclopedic de Iudaism*, trad. de Viviane Prager, C. Litman, Ticu Goldstein, *Schiță a istoriei poporului evreu*, Edit. Hasefer, București, 2001, p. 61.

⁶ Cf. S.S. Smalley, *Mystery*, în *The New Bible Dictionary* edit. by James D. Douglas, Inter-Varsity, Fellowship, London 1962, p. 856 b.

⁷ A se vedea *Apocalyptique*, în *Dictionnaire Encyclopedique de la Bible*, publié sous la direction du Centre Information et Bible, Abbaye de Maredsous. Responsables scientifiques Pierre M. Bogaert-Mathias Delcor, Edmond Jacob, Edouard Lipinski, Robert Martin-Achard, Joseph Panthot, Brepols, 1987, p. 87.

mai ales cu impunerea brutală a stăpânirii elenistice în țara urmașilor lui Avraam. Acum, dar și ceva mai târziu, sub stăpânirea romană, autorii scrierilor apocaliptice nu ar fi avut altă motivație decât dorința sinceră de a trezi în cititori spiritul național și speranța unei noi ordini sociale⁸. Este într-adevăr unanim recunoscut că ocuparea țării și distrugerea templului lui Solomon, după care a urmat umilitoarea robie babilonică (608-537 î.d.H.) a constituit pentru națiunea iudaică un moment de mare cotitură pe plan religios și cultural. În noile condiții de viață, liderii religioși și-au acutizat responsabilitățile încercând să-și reevalueze și reconsiderare moștenirea culturală și religioasă. O primă sarcină a constat în recomfortarea morală a celor profund afectați în sentimentele lor religioase (un exemplu concludent este profetul Iezechie) și au reușit să-i determine să renunțe definitiv la sincretismul religios, care cu puțin înainte de căderea statului, devenise chiar o politică promovată de ultimii monarhi ai regatului. Numai după ce, la îndemnul conducătorilor spirituali, poporul exilat a renunțat pentru totdeauna la idoli, a început să-L caute și să-L adore cu mai multă fervoare pe Dumnezeu și să respecte poruncile date prin Moise, cum nu făcuse aproape niciodată înainte de exil⁹. O mare contribuție la redresarea spirituală a poporului au avut-o desigur și profeții exilici: Ieremia, Iezechie și Daniel. Poate că mai mult decât la alte categorii de conducători spirituali, la aceștia din urmă se observă preocuparea insistentă de a actualiza și impune principiile legii mozaice, ca și interpretarea în contextul acelei legi a etapei dificile prin care trecea națiunea¹⁰. Ei încercau să le explice conaționalilor că imensele neazuri abătute asupra lor nu-și au cauza decât în abandonarea aproape în bloc a credinței monoteiste revelate. În predica acelorași profeți se întvede ideea majoră a dualismului specifică scrierilor apocaliptice, respectiv a luptei dintre bine și rău, cu deosebirea că, dacă la profeții clasici, care își fundamentau cuvântările pe legea lui Moise, binele era interpretat ca binecuvântare divină drept consecință a acomodării vieții cu principiile legii, iar „mântuirea se realiza aproape exclusiv în istorie, așa cum se anticipase în cartea Deuteronom (cap. 28), la Ieremia, Iezechie și Daniel se întvedă clar zorii literaturii apocaliptice”¹¹.

Ideea că autorii apocalipselor ar fi avut ca scop central crearea unei noi ordini sociale nu poate fi în totalitate valabilă decât poate pentru cărțile apocrife, atât cele iudaice, destul de bine reprezentate în perioadele de vârf ale crizei națiunii, cât și cele creștine. Să nu se uite însă că fragmente destul de numeroase cu conținut apocaliptic sau mai exact un fel de *mini apocalipse* se întâlnesc în paginile Scripturii vechitamentare chiar din secolele IX-VIII î.d.H., de notorietate fiind profeții Ioil (2, 10; 3, 4; Amos 3, 7; Isaia, capitolele: 24-27, supradenumite și

⁸ *Dictionar Enciclopedic de Iudaism*, p. 61.

⁹ W. Harrington, *Nouvelle introduction à la Bible*, traduit de l'anglais par Jacques Winandy, Paris, 1970, p. 235.

¹⁰ A se vedea mai detaliat Pr. Prof. Abrudan D., *Profeții și rolul lor în istoria mântuirii*, în „Mitropolia Ardealului”, XXVIII, 1983, nr. 3-4, p. 139-141.

¹¹ A. Paul, *De l'Apocalyptique à la Théologie*, în vol. *Recherches de Science Religieuse*, Paris, 1992, nr. 80 (2), p. 169.

apocalipsa isaiană; cap. 34-35; Iezechiel 37-41, la care se mai adaugă profetii: Daniel, cap. 7-11 și Zaharia, cap. 9-12. Întrebarea majoră care se pune ar fi de ce criterii a dispus sinagoga iudaică pentru a înlătura apocrifele apocaliptice neinspirate și menținerea paragrafelor de la sus-numiții profeti, deși astfel de paragrafe se mai întâlnesc și la alții. Paragrafe destul de importante de conținut apocaliptic se mai întâlnesc și în unele cărți istorice (I Regi 2, 27; 3, 21) și în cele didactice (Iov 12, 22; Pilde 11, 13). Deși se încadrează în genul apocaliptic, ca unele care pretind a fi rezultatul unor descoperiri făcute anumitor oameni prin intermediul îngerilor, sinagoga a fost destul de circumspectă față de scrierile apocaliptice apocrife și nu le-a inclus în canon. De notat că Biserica a procedat la fel atunci când s-a confruntat cu probleme de ace-lași gen, dacă se ia în calcul că substantivul ἀποκαλύπτω și verbul ἀποκάλυψις apar de multe ori și în cărțile neotestamentare mai vechi decât Apocalipsa Sfântului Ioan¹².

Este totuși o recunoaștere aproape unanimă că stilul apocaliptic ar fi apărut la iudei în perioadele istorice de maximă vitregie, stil cultivat din abundență și de către creștinii veacurilor primare. Faptul este explicabil pentru creștini, dacă avem în vedere că la început Biserica era predominantă de iudeii care au primit mesajul Evangheliei și s-au convertit. Ne întrebăm totuși cum se poate explica dispariția bruscă a unei astfel de abordări a istoriei. Să fie oare una din cauze adoptarea de către creștini a stilului apocaliptic în care s-au scris o multime de cărți, desigur apocrife cu excepția Apocalipsei Sfântului Ioan ce rămâne o scriere de referință în domeniu? Se poate vorbi oare de o reiterare a dorinței din partea sinagogii iudaice de a nu mai avea nimic comun cu creștinismul, întocmai cum s-a întâmplat cam în aceeași perioadă, când s-a respins utilizarea de către aceeași sinagogă a textului traducerii Septuagintei pe motiv că l-au adoptat creștinii? Repulsia iudeilor față de literatura apocaliptică este într-adevăr cvasitotală după abordarea și de către creștini a unui astfel de stil¹³.

Specificul scrierilor apocaliptice

Stilul apocaliptic a fost definit de unii ca „un fenomen complex, atât în ceea ce privește forma literară cât și cu referire la conținutul său doctrinar”¹⁴.

¹² Vezi mai pe larg Pr. Remus Onișor, *Cartea lui Enoh și apocaliptica intertestamentară*, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2000, p. 45-46.

¹³ Jean Louis d’Aragon, *L’Apocalisse*, în *Grande Commentario Biblico*, a cura di Raymond E. Brown, Joseph A. Fitzmyer, Roland E. Murphy, Brescia, 1973, p. 1916. Oricum, prin scrierea Sf. Ioan creștinii au realizat o lucrare de excepție a genului apocaliptic, cu sublinierea că de fapt nici autorul Apocalipsei nu este chiar cu totul original, dacă ne gândim că efemeritatea acestei lumi nu este remarcată numai de Sf. Ioan, doar că el dezvoltă această idee insistând asupra modului finalității sale. De asemenea, ar mai fi de menționat că numeroase idei eshatologice, și de fapt nu doar din Apocalipsă se regăsesc și în epistolele ioaneice, iar imaginea Antihristului este reluată și detaliată în ultima carte.

¹⁴ Edmond Jacob, *Aux sources bibliques de l’Apocalyptique*, în *Apocalypse et théologie de l’espérance*, Ed. Monloubou, Paris, 1977, p. 44.

Caracteristica cea mai generală a apocalipselor este pretenția lor de a aduce o revelație, a face cunoscute tainele trecutului, o pretinsă pertinentă explicație a prezentului și o descifrare a viitorului, autorii fundamentându-și aceste susțineri pe textele biblice canonice, sugerând că au lucrat sub inspirația aceluiași Duh Sfânt care i-a asistat și pe profeti. Ei mai pretind că pot preciza cu exactitate nu atât momentul sfârșitului, cum de fapt ar lăsa să se înțeleagă de către o parte apreciabilă a exegeților¹⁵, ci mai curând modul derulării acestuia. La acest tip de scrieri, scenele finalului sunt prezentate într-un limbaj simbolic, încât un procent destul de apreciabil al conținutului rămâne, cel puțin pentru cei neinițiați în textele sacre biblice și în același timp nedepriși cu descifrarea simbolurilor, a semnificației cifrelor și a limbajului aparent ezoteric, aproape în întregime inaccesibil.

Cu privire la caracteristicile scrierilor apocaliptice în general, s-au purtat și se mai poartă încă discuții, pe de o parte, motivate de necesitatea acestora, iar pe de alta, de dificultatea lor. S-a recunoscut totuși aproape în unanimitate că specificul apocalipselor ar fi: *simbolismul, dualismul, pseudonimia, determinismul și pesimismul*. Înainte de a face câteva precizări cu privire la unele dintre cele mai importante caracteristici, subliniem că predominant rămâne totuși simbolismul, înțeles din perspectiva eshatologică, nu numai ca un perpetuu antagonism între puterile celeste și puterile infernului, așa explicându-se de fapt foarte numeroasele aluzii la lumea demonilor și a îngerilor, și a Duhului Sfânt în opoziție totală cu stăpânirea acestei lumi¹⁶, dar și din perspectivă istorică, scriitorii de apocalipse (le avem în vedere aici îndeosebi pe cele apocrife) văd un permanent antagonism între forțele răului (a demonicului) și puterea divină care într-un nou veac va interveni în mod miraculos și le va anihila.

Datorită stilului unic, cultivat mai întâi în mediul iudaic și însușit după aceea și de creștini, scrierea apocaliptică apare ca ceva cu totul bizar pentru gândirea și modul de abordare a omului modern¹⁷. Într-adevăr, o scriere apocaliptică se poate defini puțin cam bizară, ca una care face exces de vorbire în simboluri și pentru că utilizează abundant imagini care depășesc realul, iar pe cititorul modern îl șochează transpunerea oarecum exagerată într-o cu totul altă lume, ca și preocuparea aproape exclusivă de eshatologic, încât, nu de puține ori, autorul unei astfel de scrieri dă impresia că se detașează total de lumea reală.

Simbolismul – caracteristică a cuvântărilor profetice și apocaliptice

Cu foarte mici excepții, Sfânta Scriptură s-a transmis ca mesaj divin pentru a fi receptat de oameni. Oricum, scrierile apocaliptice, exceptând cele apocrife, sunt parte integrantă a Scripturii și au același scop ca și celelalte scrieri inspirate. Pe de altă parte, este foarte adevărat că unele texte apocaliptice ale profetilor (ne referim cu precădere la Ioil, Isaia, Iezechiel și Daniel) nu pot fi înțelese pe deplin

¹⁵ A. Robert, A. Tricot, *Initiation Biblique*, Paris, Tournai, Rome, New York, 1954, p. 310-311.

¹⁶ George Beasley-Murray, *Apocalyptic*, în *Holman Bible Dictionary...*, p. 68.

¹⁷ *Vezi Grande Commentario Biblico*, parte I, *Il Vecchio Testamento*, parte II, *Il Nuovo Testamento e articoli tematici*, Queriniano-Brescia, 1973, p. 1916.

decât doar după consumarea, cel puțin parțială a evenimentelor descrise. Este adevărat că nu puține sunt textele apocaliptice ce depășesc puterea de înțelegere a omului, iar deslușirea sensului unor viziuni celeste și chiar terestre dimpreună cu unele revelații despre viitor și starea eternă a lucrurilor, necesită o reală maturitate spirituală¹⁸ secondată de o serioasă pregătire în exegeza biblică. În aceste scrieri, imaginile și simbolurile sunt atât de frecvente, încât cititorul trebuie să aibă capacitatea de a se și transpune în mentalitatea și specificul de vorbire al timpului, altfel aceste scrieri rămân ca un mesaj cu scriere criptică, mai întâi pentru autorii unor astfel de scrieri care nu se sfiesc să admită că ei înșiși au avut nevoie de intervenția unui mijlocitor celest care să le explice sensul vedeniilor. Aceștia pretind cu toții că descoperirile lor își au originea la Dumnezeu. Cum, din nefericire, omul nu poate accede vreodată în mod direct la sursa divină, apare un intermediar din lumea angelică mereu gata să tâlcuiască sensul descoperirilor, pentru ca numai după aceea să fie capabil de a-l explica și altora (vezi Daniel 12, 1-2). Din contextul unor astfel de scrieri rezultă că beneficiarul vedeniilor nu solicită întotdeauna explicarea integrală a acestora sau a semnificației lor, ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că nu era necesară explicarea tuturor descoperirilor. De altfel este arhicunoscut că vechii evrei, și de fapt orientalii, în general, mânuiau cu foarte multă dexteritate imaginea și simbolul. „Exprimarea în imagini și simboluri era destul de familiară mai tuturor fiilor lui Israel întrucât acestea se constituiau într-adevăr în cele mai pretabile mijloace de transmitere a revelației divine”¹⁹, în special pentru oamenii simpli. Fiind pe deplin familiarizați cu o astfel de exprimare se deduce că imaginea și simbolul nu puteau apărea brusc în literatura apocaliptică, deoarece aveau o legătură directă cu viața și cu trecutul istoric al poporului ales. Aici ar fi de notat că o primă deosebire între apocalipsele apocrife și cele canonice (se subînțelege că ne referim la profetii deja amintite) ar fi că primele se raportează mai întotdeauna la trecut. Aceasta reiese din chiar atribuirea scrierii unui personaj marcant din perioada patriarhilor, pe când cele din urmă îndreaptă atenția cititorului mereu spre viitor. Este adevărat că uneori și profetii se raportează la trecut, pentru a-și fundamenta cuvântările pe legea lui Moise și pe cuvântările altor profeti care i-au precedat, în intenția de a-i determina pe primitorii mesajului să tragă învățăturile ce se impun din lecția trecutului. Ca urmare, cheia unor metafore apocaliptice se poate afla tot în istoria poporului. Este cazul imaginii lăcustelor, folosite cu mult succes de profetul Ioil, ca o prefigurare a judecării divine, imagine ce amintește de plaga a zecea abătută asupra egiptenilor (Ieșirea 10, 12-16). Aceeași imagine mai apare și la Naum (cap. 3, 15) și în Psalmii 78, 46; 105, 34 etc. Printre alte caracteristici ale apocalipselor un loc de frunte îl ocupă deci simbolismul. Acesta diferă totuși foarte mult de actele simbolice ale profetilor inspirați. Viziunile apocaliptice pot fi din regnul animal precum caii, leii, urșii, leoparzii, berbecul, anumite făpturi celeste, lăcustele etc., ori din regnul vegetal cum ar fi: mirtul, vița-de-vie, cedrul, smochinul, spinul, măslinul, iarba câmpului sau chiar marea învolburată. Nu

¹⁸ Cf. John F. Walvoord, *op. cit.*, p. 15.

¹⁹ *Apocalypse*, în *Nouveau Dictionnaire Biblique révisée*, éditions Emmaus (Suisse), 1992, p. 89.

lipsesc, de asemenea, instrumentele muzicale (de cele mai multe ori trâmbițele care dădeau vestea începutului ori sfârșitului unei bătălii). Un loc de seamă îl ocupă, de asemenea, simbolul cifrelor: 40, 42, 80, 20 sau 1260 de zile cât se preconizează că va dura necazul cel mare (cf. Daniel 9, 27). Revenind la profeti, e necesar să subliniem că și la aceștia abundă actele simbolice, pe care uneori le executau din proprie inițiativă, cum a procedat Ahia din Șilo când a voit să-i facă cunoscut lui Ieroboam divizarea regatului davidic și accesarea lui la tron (III Regi 11, 30-32), alteori din îndemn divin (Osea 3, 1-8; Ieremia 13, 1-11; 16, 19; 27, 32; 43, 8-10; 51, 59-64), Iezechiel (3, 24-27; 4, 4-17; 5, 1-3; 12, 1-16; 12, 17-20; 21, 23-25) etc. Simbolismul nu este totuși doar o caracteristică a scrierilor apocaliptice, deoarece mai întotdeauna cuvântările profetice erau însoțite de semne și gesturi sau acte simbolice. Astfel vechiul profet Ahia din Șilo a uzat cu succes de gestul mai sus amintit. Mai târziu, un alt profet, pe nume Sedechia, fiul lui Chenaana, după ce a confecționat niște coarne de fier, i-a vestit regelui Ahab, pe care-l lingusea evident, că îi va birui pe sirieni (cf. III Regi 22, 11). Profetul Isaia primește poruncă să pună nume simbolice copiilor săi ca să fie mai convingător în transmiterea mesajului către ascultători (cap. 8, 3).

Gesturile simbolice sunt și mai numeroase la Ieremia. Spre exemplu, pentru a ilustra plecarea poporului în captivitate, tot din îndemn divin, își duce brâul în localitatea babiloneană Eufrat (13, 1-11). De asemenea, la porunca lui Iahve, profetul refuză participarea la doliul celor din anturajul său (cap. 16), iar prin spargerea unui ulcior vrea să-și atenționeze conaționalii increduli de iminența distrugerii Ierusalimului (cap. 19). Iminența sclaviei este sugerată prin așezarea unui jug pe propriul grumaz (cap. 27). Eliberarea din casa servituții nu este anunțată numai prin vorbe, ci este însoțită și de gesturi simbolice. Inspirat de Duhul, profetul achiziționează un câmp pentru care semnează un act de vânzare-cumpărare (cap. 32) ca să fie el însuși convins că evreii vor reveni din exil și viața își va reintra în normal.

Cele mai numeroase acte simbolice se întâlnesc însă la Iezechiel. Astfel, acesta mimează asediarea cetății (4, 1-3), iar destinul tragic al poporului îl anunță prin vorbe înflăcărare însoțite de actul tăierii bărbii și împrăștierea părului (5, 1-3). Îmbrăcarea unui sac de emigrant de către același profet sugerează plecarea inopinată în captivitate (12, 1-6).

Ceea ce-i deosebește mult pe profeti de autorii apocalipselor apocrife este, după cum am arătat mai sus, că actele simbolice ale primilor au la bază un îndemn divin și aceasta se vede chiar din cuvântările lor în care își motivează mai întotdeauna gesturile. Ba mai mult, credincioșilor ascultători li se și explică semnificația actelor simbolice. Scopul oricărui act simbolic la profeti este deci pedagogic. Se urmărește ca mesajul să poată fi mai ușor receptat și înțeles, iar recurgerea la o astfel de metodă se impunea din cauza urgenței mesajului. Așadar la profetii biblice, gestul simbolic avea aproape aceleași proprietăți ca și cuvântul rostit. Pentru anumite acte simbolice pe care trebuiau să le execute aproape necondiționat, ca să fie cât mai expliți în predică, unii erau mai reticenti. De aceea profetii nu acționau ca un automat, ci erau mai întâi ei înșiși convinși de utilitatea actului în sine primind și lămuririle de rigoare. În cazul scriitorilor de

apocalipse, lipsesc în totalitate actele simbolice sau gesturile semnificative și acesta este un indiciu sigur că misiunea lor nu mai era atât de urgentă. Aceștia susțin că au fost beneficiarii unor vedenii simbolice pe care nici ei nu le înțelegeau și nici nu încercau să le dea vreo explicație. Aici se află iar marea deosebire între textele profetice, în care se sugerează repetat că mesajul se constituie într-un urgent mesaj divin către contemporani mai întâi, și de cele mai multe ori și pentru posteritate, cărora li se și adresează, pe când apocalipsele apar exclusiv ca o descoperire a semnificației prezentului în lumina sfârșitului²⁰. De aceea nici nu se vede vreo preocupare din partea acestor scriitori de a lămuri semnificația simbolurilor din vedeniile ce susțin că le-au avut. Este adevărat în același timp că rămân totuși neclarificate sensurile unor simboluri din anumite paragrafe apocaliptice ale unor profeti, cum ar fi spre exemplu: Iezechiel, cap. 38 și 39. De asemenea, rămân cu totul insurmontabile pentru exegeți, și cu atât mai mult pentru cititorul de rând, semnificațiile unor personaje enigmatice ca Gog și Magog, despre care același profet afirmă că vor invada țara sfântă în timpul necazului celui mare sau în așa-numita *Yom Yahve = Ziua Domnului*²¹.

Ca o concluzie la acest capitol, se cuvine a sublinia că simbolismul specific unei viziuni apocaliptice compus din cifre, animale sălbatice, dintre cele mai feroce și ciudate, ce apar instantaneu din pământ sau din apă, chipuri compozite ori diferite plante etc., pentru a-l înțelege corect, necesită din partea cititorului să intre numaidecât în jocul vizionarului sau cel puțin să realizeze că evenimentele descrise ascund anumite enigme²².

Dualismul

Atunci când ne referim la stilul apocaliptic, nu ne putem limita nicidecum la încadrarea istorică a acestui stil, unic de fapt în scrierile sacre, ca de altfel și în literatura universală, fără a ține seama și de teologia autorilor de apocalipse și nici nu le putem considera doar dintr-o singură perspectivă. În marea lor majoritate, scriitorii de apocalipse pretind că sunt niște vizionari de excepție și

²⁰ D.T. Niles, *As seeing the Invisible*, K. Harper Brothers, New York, 1961, p. 27.

²¹ Expresia *Yom Yahve* sau *hayom hahu = ziua aceea* se întâlnește destul de frecvent și la alți profeti biblici. Acea zi era considerată ca o zi cu totul specială în care Dumnezeu nu se va mai revela lumii, și în special lumii israelite, ca un Dumnezeu milostiv și în chip voalat, cum a făcut-o de nenumărate ori în istoria lui Israel, ci se va arăta deodată în toată slava Sa ca să judece lumea și să-și stabilească pentru totdeauna în chip vădit împărăția Sa peste tot pământul (vezi Isaia 13, 9-13; Iezechiel 30, 1-2; Ioil 2, 31; Amos 5, 18; Sofonie 1, 14-18; Zaharia 14, 1). Textele care fac aluzie la ziua aceea se pretează foarte bine la încadrarea lor în așa-numitul stil apocaliptic deoarece se prognozează și în acestea o manifestare absolută a suveranității divine asupra tuturor ținuturilor și popoarelor ce va avea loc într-un timp nedefinit și printr-o intervenție spectaculoasă cu scopul prioritar de a judeca toate neamurile pământului și o dată cu ele și pe israeliții vinovați de a nu se fi supus legii lui Moise.

²² A se vedea *Apocalisse*, în *La Biblia di Gerusalemme...*, p. 2623.

numai în această calitate au beneficiat de revelații speciale. De fapt, călătoriile lor vizionare par a fi motivația centrală a scrierilor. Cel puțin aceasta ar rezulta din acele cărți. Autorii de apocalipse apocrife afirmă, aproape fără excepție, că au fost martori când s-au deschis cerurile și că au beneficiat de extraordinara favoare de a fi fost răpiți la cer, asemenea patriarhului Enoh (cf. Facerea 5, 24), a profetului Ilie (cf. IV Regi 2, 1, 5, 9-11) sau Sfântului Apostol Pavel (cf. I Corinteni 12, 1-7) și că au putut hălădui nestingheriți prin locașurile celeste, unde au avut ocazia să admire frumuseți de negrăit²³. În aproape toate apocalipsele se întrevede o permanentă interacțiune între lumea celestă și cea pământească²⁴. În acea lume spirituală au intrat în legătură cu ființele celeste de la care au și primit informațiile de rigoare pe care le relatează apoi în scrierile lor. Ca urmare, se consideră cu totul îndreptățiți să afirme că informațiile ce le transmit sunt complete întrucât vin direct de la sursă. Acestea se raportează la trecut, prezent și viitor²⁵. Din nefericire, realitățile celeste care pretind că li s-au descoperit sunt descrise într-un limbaj cifrat și ca urmare nu poate deveni accesibil decât celor inițiați și nu neapărat celor capabili să înțeleagă sensul alegoriilor, să deslușească simbolistica cifrelor sau să dezlege limbajul enigmatic. Chiar dacă nu întotdeauna o mărturisesc în mod direct, lasă totuși să se înțeleagă că adevăratul sens al viziunilor devine inteligibil doar celor cu o formație cu totul specială, a celor predispuși într-un fel la înțelegerea tainelor lui Dumnezeu și a lumii celeste.

În pofida acestor neajunsuri, o altă caracteristică destul de ușor sesizabilă a apocalipselor apocrife rămâne dualismul eshatologic și delimitarea categorică între cele două eonuri, cel prezent și cel ce va să vină²⁶. Cu toate că se pretinde accesarea liberă la lumea celestă, vizionarul însuși mărturisește că nu înțelege chiar totul din ceea ce i se descoperă, întrucât are de a face cu obiecte și personaje ale unei lumi cu totul fantastice. De asemenea, mesajul însuși este primit într-un mod cu totul neconvențional, în sensul că de cele mai multe ori primește, sau afirmă că primește, o carte, respectiv un sul de carte, gata scrisă cu conținutul special a unei revelații pe care un intermediar primește sarcina de a i-o tâlcui. Nu însă mai înainte de parcurgerea unor etape. Denotă, de asemenea, că revelațiile divine nu pot fi descoperite la întâmplare, ci numai celor inițiați. Acest aspect reiese evident și din profetiile lui Daniel (cf. 8, 26; 12, 49). De asemenea, o dată cu mesajul, primesc și interdicția de a le divulga mai înainte de timpul stabilit. Din apocrifa lui Enoh rezultă că nu-i suficientă numai inițierea, ci mai ales recunoașterea statutului de drept înaintea lui Dumnezeu.

Spuneam că un alt specific al apocalipselor este *dualismul* proferat cu insistență de acest tip de scrieri. Conform acestora ar exista două planuri de existență total diferite și contradictorii: *planul terestru* al lumii prezente, caracterizat ca un

²³ A se vedea Pr. Remus Onișor, *op. cit.*, p. 50.

²⁴ Jesus Assurmendi, Joelle-Ferry, Allain Fournier-Bidoz, *Le livre de Daniel*, în *Les livres de prophetes*, vol. II, Bayard editions-Centurion, p. 120.

²⁵ Cf. Pierre Grelot, *Histoire et eschatologie dans le livre de Daniel*, în *Apocalypse et théologie de l'espérance*, Ed. Monloubou, Paris, 1977, p. 89-90.

²⁶ Gerhard von Rad, *Old Testament Theology*, vol. II, 1993, p. 301-302.

plan al răutății, deoarece în el predomină dezordinea, ca urmare a încălcării oricăror exigente ale dreptății și ale rânduiei divine și *planul ceresc* sau *veacul viitor* numit și cel al Împărăției lui Dumnezeu, în care predomină binele și dreptatea absolută. Cu toate că, din perspectiva Bibliei, Dumnezeu controlează totul, cu excepția răului pe care, din rațiuni necunoscute, îl îngăduie dar îl și limitează, apocalipsele afișează și un oarecare determinism. De notat, de asemenea, că, în mai toate apocalipsele, răutatea din această lume nu este cauzată neapărat de perversitatea moravurilor omenești, ci exclusiv de puterile demonice din afara lumii care o influențează negativ. Din cauza răutății sale, Lucifer cu toată ostirea sa va fi aruncat într-o închisoare veșnică sub pământ.

Pseudonimia

Am arătat deja că cea mai mare parte dintre scrierile apocaliptice se încadrează în așa-numitele *apocrife* al căror specific, după cum o arată denumirea însăși, este *pseudonimia*. De asemenea, s-a mai precizat că nu toate apocalipsele sunt apocrife. Mai trebuie subliniat că, dacă autorii apocalipselor apocrife au o preocupare aparte pentru eshatologic și nu de puține ori pretind că au și capacitatea de a prognoștica finalul acestei lumi, autorii apocalipselor canonice nu se hazardează în astfel de afirmații. S-ar părea că una din motivațiile pentru care scriitorii apocalipselor necanonice fac uz de pseudonimie ar fi conștientizarea de către autor a lipsei de credibilitate ori de interes din partea cititorilor pentru astfel de scrieri. Ei au găsit deci că formula ideală pentru a-și spori credibilitatea și mai ales interesul pentru lucrările lor este să-și ascundă identitatea atribuindu-le unor mari personalități religioase din trecutul poporului biblic cum ar fi: Enoh, Avraam, Iacob, Moise, Levi, Baruh, Ezdra etc. Se pretinde, așadar, din partea autorilor unor astfel de scrieri că realizatorii descoperirilor sunt anumite personaje biblice care le-au descoperit o parte din tainele viitorului, ori se știe că autorii reali au trăit cu mult mai târziu decât presupușii autori. Un alt aspect, nu lipsit de importanță, legat tot de istoria poporului biblic, este că, în mod justificat sau nu, realizatorii sus-numitelor scrieri se considerau reprezentanții ultimei generații de profeti, care chipurile, „despărtea lumea veche, în care predominau cei răi de lumea nouă în care se va instaura dreptatea veșnică”²⁷. Pentru a-și justifica pretențiile, ei încercau să-și fundamenteze scrierile pe profetiile biblice, deși diferă substanțial de acelea atât prin formă cât și prin conținut²⁸ și intenție. S-a crezut că recurgerea acelor la pseudonimie s-a realizat din rațiuni de strategie, ca să nu zicem licență literară, în ideea de a avea mai multă audiență la cititori, deoarece erau conștienți că societatea vremii nu mai accepta alte categorii de profeti. Cei care se autointitulau profeti nu îndeplineau nici pe departe aceleași criterii de oameni harismatici. Oricum, oricare ar fi fost rațiunea nedeclinării identității și

---

²⁷ Cf. *Dicționar Enciclopedic de Iudaism*, p. 61; a se mai vedea *Apocaliptique*, în *Dictionnaire Encyclopedique de la Bible*, p. 89.

²⁸ *Dicționar Enciclopedic de Iudaism*, p. 61.

ascunderii numelui la umbra unei personalități marcante din trecutul istoric al poporului, rămâne totuși de apreciat faptul că în acest tip de scrieri se întrevede clar doctrina unei intervenții minunate a lui Dumnezeu în viața lumii pentru a stopa nedreptatea și păcatul.

Asemănări și deosebiri între cărțile apocaliptice canonice și cele apocrife

Înainte de a elucidă principalele aspecte ce țin de deosebirile dintre scrierile apocaliptice apocrife și necanonice și cele profetice, se cuvine să arătăm și asemănările. Astfel atât unele cât și celelalte, cu toate că pretind a desluși taine pe care le fac cunoscute cititorilor, uzează de cele mai multe ori de un limbaj cvasicifrat. Acest lucru se poate observa mai mult la profetul Daniel (12, 4) ca și în cazul Apocalipsei Sfântului Ioan. În acestea găsim afirmația că cel puțin o parte din conținutul lor se constituie în niște „cărți pecetluite cu șapte peceti”, adică pe de-a întregul inaccesibile celor care, după afirmația Sfântului Apostol Pavel: „Nu au în ei Duhul lui Dumnezeu” (cf. Romani 8, 9; I Corinteni 2,14). O altă mare similitudine o constituie și abundența limbajului simbolic, a imaginilor, și nu în ultimul rând, a dorinței mărturisite, cel puțin de către o parte dintre ei, de a lăsa parcă în mod intenționat, neexplicate măcar anumite aspecte din tainele pretins desluite lor de către acel personaj intermediar.

Nici deosebirile dintre cele două categorii de scrieri nu sunt puține. O deosebire substanțială ar fi aceea că apocrifele afișează un pesimism exagerat față de situația vieții contemporane lor, la care se adaugă prezicerea unui viitor în care cei drepti se vor bucura de binecuvântări divine pe toate planurile. O altă deosebire notabilă, asupra căreia am mai insistat deja mai sus, ar fi că autorii lor nu-și declină niciodată identitatea, pe când ceilalți autori, profetii, și aici ne referim la cei mai reprezentativi: Isaia, Ieremia, Iezechiel, Ioil și Daniel, nu par în nici un fel motivați să-și ascundă numele în umbra vreunui personaj celebru al poporului biblic. În scrierile lor nu are deci ce căuta pseudonimia.

Cele două se mai deosebesc și prin destinatarii lor. Din faptul că o parte din viziunile alegorice sunt explicate de un intermediar celest denotă că mesajul avea un scop și o destinație precisă. Mesajul apocrifelor este totuși lipsit de adresă, deși autorii lor pretind că au beneficiat de lămuriri clare din partea cuiva și el urma să fie receptat și deslușit exclusiv de categoria celor inițiați, în timp ce mesajele din Daniel și Zaharia erau în mod vădit destinate unui public destul de larg de cititori. Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că rămâne totuși foarte greu accesibil cititorului de rând să înțeleagă mesajul apocrifelor, fiindcă prin mulțimea alegoriilor, a imaginilor și simbolurilor se apropie uneori excesiv de literatură vechitestamentară.

Concluzii

După cum am subliniat mai sus, unii exegeți consideră că, cel puțin pentru apocalipsele de proveniență iudaică și într-o oarecare măsură și pentru Apocalipsa Noului Testament, trebuie luată în calcul în primul rând încercarea

autorilor de a descrie în mod voalat situația din vremea lor. Pentru a nu fi depistați la vremea aceea, s-au pretat la utilizarea unui limbaj codificat²⁹, în ideea de a nu se expune inutil rigorilor din partea persecutorilor pe care doar astfel puteau să-i critice subtil și fără menajamente. Numai așa s-ar putea explica abundența imaginilor și a simbolurilor, de cele mai multe ori indescifrabile pentru cei total neinițiați în textele biblice³⁰. Să admitem că parțial apocalipsa ioaneică s-ar preta la o astfel de interpretare, supradenumită în limbajul de specialitate *interpretare preteristă*, dacă avem în vedere că autorul trăia în perioada unei lupte acerbe între puterea Imperiului Roman și tânăra Biserică creștină³¹. Alți bibliști merg și mai departe cu presupunerile afirmând că în cazul Apocalipsei Sfântului Ioan am putea vorbi de un „veritabil rebus ce ar urma să fie descifrat cu ajutorul unui manual de istorie”³². Opinia nu poate fi împărtășită întru totul decât doar dacă ne raportăm la omul (credinciosul) modern care nu mai este atât de prompt în a-și jertfi poziția socială, profesia, familia ori viața proprie pentru crezul mărturisit, dacă s-ar impune, așa cum o făceau cei din Antichitatea iudaică și apoi cea creștină. Biblia abundă în mărturisiri directe despre entuziasmul și fervoarea profetilor în a vesti cu orice preț mesajul divin, indiferent de conținutul său, care se știe că de cele mai multe ori nu era deloc pe placul ascultătorilor. Ei înșiși erau conștienți că se expuneau la foarte multe primejdii. Ca urmare, considerăm că în cazul paragrafelor de factură apocaliptică a profetilor trebuie avut în vedere esențialul, și anume intervenția Duhului Sfânt în comunicarea unor mesaje cu totul și cu totul speciale și evident foarte urgente. Atât la profetii apocaliptice, cât și la Sfântul Ioan, se poate constata că, din îndemnul Duhului, mesajul s-a transmis mai întâi verbal și doar după aceea s-a fixat și în scris pentru ca să poată fi transmis intact generațiilor viitoare, și de aceea de multe ori s-a neglijat armonizarea detaliilor cu scopul de a miza exclusiv pe impactul extraordinar al fiecărei imagini³³. Aceasta ar demonstra că scenele descrise nu pot fi numai produsele imaginației, ci și descoperiri reale care copleșesc mintea omului. Se poate observa că nici viziunile descrise nu se prezintă într-o ordine logică, poate nu neapărat că acesta ar fi specificul spiritului oriental, cum se și susține de multe ori, ce nu pune prea mare preț pe cronologie, ci ar fi vorba mai curând de niște experiențe extatice în care mintea nu-și mai poate menține intacte capacitățile obișnuite.

Cei care nu amintesc în nici un fel de posibila implicație a Duhului divin în elaborarea scrierilor apocaliptice, diseminate mai pe larg sau mai restrâns în scrierile profetilor biblici inspirați, uită, ori nu vor să accepte, că Domnul Însuși a vestit ucenicilor Săi anumite evenimente cu o vădită tentă apocaliptică (a se vedea spre exemplu Matei 24, Marcu 13, Luca 21), ca să nu mai vorbim de mulțimea textelor pauline sau petrine. Considerăm deci că este vorba de o revelație

---

²⁹ Vezi *Apocalypse*, în *Dictionnaire Encyclopedique de la Bible...*, p. 63.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ H. Halley, *Manual Biblic*, trad. Doru Motz, Editura Door of Hope, 1983, p. 684.

³² *Dictionnaire Encyclopedique de la Bible*, p. 63.

³³ *Apocalypse*, în *La Bible dechiffrée...*, Edition Fleurus, Paris, 1977, p. 646.

divină realizată, dintr-o vădită pedagogie divină, pe etape, ca și în cazul mesianismului. Dacă vom compara, spre exemplu, paragrafele, unanim recunoscute din Isaia, și în mod special pe cele din Iezechiel și Daniel, care sunt mult mai numeroase, cu Apocalipsa Sfântului Ioan, vom avea surpriza unei atât de mari asemănări încât se creează impresia unui adevărat transfer de idei. Față de această situație nu credem că ar fi vorba de o copiere masivă a ideilor respective de către Sfântul Ioan, ci mai curând, după cum am mai precizat deja, de continuarea lucrării aceluiași Duh Sfânt.

Bibliografie

1. Abrudan, Pr. Prof. D., *Profeții și rolul lor în istoria mântuirii*, în „Mitropolia Ardealului”, XXVIII, 1983.
2. Agouridis, Savvas, *Comentariu la Apocalipsă*, trad. de Pr. Constantin Coman, Ed. Bizantină, București, 1997.
3. *Apocalypse*, în *Nouveau Dictionnaire Biblique revisee*, editions Emmaus (Suisse), 1992.
4. *Apocalyptique*, în *Dictionnaire Encyclopedique de la Bible*, publié sous la direction du Centre Information et Bible, Abbay de Maredsous, responsables scientifiques: Pierre M. Bogaert, Mathias Delcor, Edmond Jacob, Edouard Lipinski, Robert-Martin-Achard, Joseph Panthot, Brepols, 1987, p. 87.
5. *L'Apocalypse*, în *La Bible, Traduction Oecumenique*, édition integrale, Ed. Du Cerf, Paris, 1988.
6. *Apocalypse*, în *La Bible déchiffrée...*, Edition Fleurus, Paris, 1977.
7. *Apocalisse*, în *La Biblia di Gerusalemme*, Edizioni Dehoniane, Bologna, Nona Edizione, 1985.
8. Assurmendi Jesus, Joelle-Ferry, Allain Fournier-Bidoz, *Le livre de Daniel*, în *Les livres des prophetes*, vol. II, Bayard-Editions Centurion, 2001.
9. Bailly M.A., *Dictionnaire Grec-Français*, huitième edition revue, Paris, 1919.
10. *Dicționar Enciclopedic de Iudaism*, trad. Viviane Prager, C. Litman, Ticu Goldstein, *Schiță a istoriei poporului evreu*, Editura Hasefer, București, 2001.
11. Carl H. Henry, *Dumnezeu, revelație, autoritate*, Editura Cartea creștină, vol. III, Oradea, 1996.
12. The New Brown-Driver-Briggs-Gesenius, *Hebrew and English Lexicon, with an appendix containing the biblical aramaic*, based on the lexicon of William Gesenius by Francis-Brown D.D. Lit. and Charles A. Briggs, Massachusetts, 1979.
13. George Beasley-Murray, *Apocalyptic*, în „Holman Bible Dictionary”, Nashville-Tesesse, 1991.
14. Gerhard Von Rad, *Old Testament Theology*, vol. II, 1993.
15. Grelot Pierre, *Histoire et eshatologie dans le livre de Daniel*, în *Apocalypse et Theologie de l'expérience*, Ed. Monloubou, Paris, 1977.
16. Halley H., *Manual Biblic*, trad. Doru Motz, Ed. Door of Hope, 1983.

17. Harrington W., *Nouvelle introduction à la Bible*, traduit de l'anglais par Jacques Winandy, Paris, 1970.
18. Jacob Edmond, *Aux sources biblique de l' Apocalyptique*, în *Apocalypse et théologie de l'expérience*, Ed. Monloubou, Paris, 1977.
19. Jean Louis d'Aragon, *L' Apocalisse*, în *Grande Commentario Biblico*, a cura di Raymond F. Brown, Joseph A. Fitzmyer, Roland E. Murphy, Brescia, 1973.
20. Niles D.T., *As seing the Invisible*, K. Harper Brother, New York, 1961.
21. Onișor Pr. Remus, *Cartea lui Enoh și apocaliptica intertestamentară*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2000.
22. Paul A., *De l'Apocalyptique à la Théologie*, în vol. *Recherches de Science Religieuse*, Paris, nr. 80, 1992.
23. Tricot A., Robert A., *Initiation Biblique*, Paris, Tournai, Rome, New York, 1954.
24. Walvoord John F., *Apocalipsa*, comentariu în românește de Tavi Verlan și Constantin Leontiuc, Edit. Multimedia, Arad, 2001.

The Old Testament Apocalypses and Apocrypha – a comparative study

The biblical exegesis asserts that the 'so called apocalyptic movement has as origin the history of Israel'. The idea of mystery, of hidden truth entrusted by God to the people is a common issue in the universal history of religion. In the religion of Israel though, the entire course of history is a plan of God for the salvation of humankind and coming of a Messiah is the main goal of this plan of redemption. The author states that the Incarnation of Christ is not only a mystery of God, but the sum of all the mysteries of history, the supreme target of humanity and the apogee of time.

It is also analysed the circumstance of the birth of apocalyptic style in the Jewish culture and religion. The vicissitudes of history are found to be the ferment for a great expectation of a Saviour sent by God to redeem the people of Israel. From that, the stream of apocalyptic literature and the common attitude of the nation of expecting the Messiah. The specific features of the apocalyptic literature is its symbolism, together with pseudonymia, dualism, determinism and pessimism.